

Эсеналиева Г. О.

С. НААМАТОВДУН КЫРГЫЗ ТАРЫХЫНДА АЛГАН ОРДУ

Эсеналиева Г.О.

МЕСТО С. НААМАТОВА В ИСТОРИИ КЫРГЫЗОВ

Өмүр бизден өтүп кетсе, эл эмгектен эскерсин.

Аалы Токомбаев.

Бүгүн Кыргызстан өз алдынча мамлекеттүүлүктү алып, учурунда тарыхта аты аталбай, элине кызмат кылган өз элинин жыргалчылыгы үчүн бүткүл өмүрүн арнаган, көзү өтүп кеткен улуу инсандарга урмат көрсөтүп, тарыхта өз ордун берип жатышат. Мына ушунун бир мисалы катары - элибиздин алгачкы агартуучуларынын бири Сатыбалды Нааматов болуп эсептелинет.

Ал 1905-жылы төрөлгөн кезде кыргыз эли кылымдар бою калыптанып калган тиричилигин өткөзүп, илим-билим, китеп деген түшүнүктөрдөн анча кабары болгон эмес. Сатыбалды Нааматов айылдан чыгып элдин келечегин ойлоп, алдыга максат коюп канатын алыска күүлөгөн. Өзү жаш болсо да билимге умтулуп, билимин жогорлатуу үчүн Алматыдагы Жети-Суу Эл агартуу институтун аяктаган. Ошол кезде мындай мүмкүнчүлүктөр сейрек гана адамдарда болгон. Анда ошол учурларда алгачкы кыргыз интеллигенттеринин бир тобу Токчоро Жолдошев, Касмалы Баялинов, Султан Курманов, Турдакун Сопиев ж.б. окушкан. Сатыбалды Нааматов институтту бүтүргөн соң кыргыз мамлекеттик педагогикалык институтунда мугалим болуп иштеген экен.

Сатыбалды Нааматов ошол кездеги кыйыш шарттарга карабай аз жашаган өмүрүндө кандай гана чыгармаларды жазган. Кыргызстанда 20-30-жылдары сабатсыздыкты жоюу үчүн күрөш жүрүп жатканда бардык типтеги мектептер үчүн кыргыз тилинин программаларын иштеп чыгуу, чоңдор үчүн алиппе түзүү, мугалимдер үчүн методикалык куралдарды жазуу эң зарыл иш болгон. Кыргыз эли 1928-жылы араб алфавитин таштап, латын алфавитин кабыл алган. Ошондуктан окуу китептеринин бардыгы латын тамгасы менен түзүү керек болгондуктан Сатыбалды Нааматов бул ишке баш оту менен киришип, өзүнүн эмгектерин латын тамгасында жазган. Ал 1929-жылы «Сабатсыздык жоюлсун» деп аталган чоңдор үчүн алиппени, «Тунгуч» деп аталган аялдар үчүн алиппени басмадан чыгарган. Анын «Сабатсыздык жоюлсун» алиппеси 1932-жылдан «Сабаттуу колхозчу» деген аталышта жыл сайын ондолуп толукталыш 100 миң нускада басылып чыккан. Латын тамгасында И.Арабаев менен К. Карасаев чоңдор үчүн «Жаңылык» аттуу алиппе-бээ түзүшүп, ал 1928-жылы Фрунзе шаарында Кыргызмамбас тарабынан 10000 нускада басылып чыккан. Бирок С. Нааматов түзгөн китептер коюлган талаптарга жооп бергендиктен Парткомпрос тарабынан түзүлгөн комиссия 1930-жылдан баштап ошол автордун китебин чыгарууну сунуш кылган.

Ал бир гана сабатсыздыкты жоюу менен эле чектелбестен, балдарга арнап «Жөжөлөр», «Тынымкан», «Шексиз тилек» ж.б. аңгемелер жыйнагын, «Барса келбес сапап» повести, «Түштүктөгү жер

төңкөрүшү», «Аял» поэмалары, «Кичинекей колхозчу» деп аталган балдар алиппесин жана башка көптөгөн окуу китептери басмадан чыгарылган. Ошондой эле орус классиктеринин мисалы: Н.В.Гогольдун «Текшерүүчүсүн», Д. Фурмановдун «Козголоңчусун», М. Горькийдин «Егор Булычевин», М. Шолоховдун «Тынч Донун» ошондой эле казак тилинен «Шерниязды» кыргыз тилине сапаттуу которгон мыкты котормочу болгон.

Бирок 1956-жылга чейин кыргыз элинин маданиятынын тарыхын, элге билим берүүнүн тарыхын изилдегендер Сатыбалды Нааматов жөнүндө сөз кыла албаганы белгилүү. Кийин 1956-жылы толук акталганда гана бир катар окумуштуу-илимпоздор, маданият ишмерлери бул ак жеринен айыпталган инсан жөнүндө адилет эскерүүлөрүн маалымдашты. Ошол 1930-жылдардагы Кыргызстандык тарыхындагы эстен кеткис репрессия мезгили ар бир инсанды кайдыгер калтырган эмес. Анткени ошол репрессия мезгилге туш болушкан жөнөкөй эле жумушчу дыйкандар эл душманы болуп атылып кетип жатканда, элге белгилүү агартуучу, өз ишине жан дили менен берилген залкар инсандарды жөн койбосу белгилүү эле болуп тургансыйт.

Кандай деген күндө да, ал жылдардагы репрессия бүтүндөй кыргыз элин бүлүндүрүп, жүрөгүнө кара так белги калтырган. Кыргызстандын советтик маданиятына, илим-билимине биринчи чыйыр салышкан алгачкы илимпоз жана коомдук ишмерлер мына ушул кандуу репрессиянын тузагына иликинип, жалган жерден бейкүнөө атылып кетишкен. Сатыбалды Нааматов ршол кандуу репрессиянын туткунуна түшкөндөрдүн бири болгон. Андан дагы ошол кыргыз эли үчүн жанын үрөп, түн уйкусунан калып жатып жараткан залкар иштери жокко чыгарылыш, ысымын ыймансыздыкка жеткиргенине ээниң кейийт. Ал 1935-жылы Эл агартуу комиссиратындагы кызматынан, 1937-жылы Наркомпрос О.Алиевдин 10-августагы буйругу менен Пединституттагы окутуучулук кызматынан К. Тыныстановдун жактоочусу, улутчул катары бошотулат. Андан сырткары бир катар алиппелери, окуу китептери окуудан алынып салынганы өтө өкүнүчтүү. 1937-жылы кызматтан алынгандан кийин үйү тинтүүгө алынып, үйүндө болгон китеп, кагаздар НКВДнын кызматкерлери тарабынан канчалаган эмгектери биздин күндөргө жетпей жок кылынган. Сатыбалды Нааматовдун 26-сентябрда камакка алынып, 1938-жылы 14-февраль айында отуз төрт жашында атууга кеткендиги бизди албетте өкүндүрбөй койбойт, эгер ал адамдын көзү тирүү болгондо кыргыз элине канчалаган эмгектерди жаратып кызмат кылмак.

Мына бүгүн Сатыбалды Нааматовдун ысымын сыймык менен атап, өмүрүнүн аягына чейин өз элине

ак кызмат өтөп, эң кыйын кездерде чымырканып иштеп татаал жолдун курманы болгон атабызды улуу инсан болгон деп айтууга толук акыбыз бар. Азыркы мезгилде элибиз өзүнүн улуттук укугун өз колуна алып, улуттук желегибиз Бириккен Улуттардын имаратында желбиреп турганда Касым Тыныстанов, Ишенаалы Арабаев, Сатыбалды Нааматов башында турган атактуу агартуучуларыбыздын бизге калтырган ыйык керездерин биз, алардын урпактары арнамыстуулук менен улантышыбыз керек. Ушул мезгилге чейин биз Сатыбалды Нааматовдун кыргыз элинин тарыхындагы ордун билбей келдик. Мына бүгүн Сатыбалды Нааматов эмгегине жараша кыргыз тарыхында өз баасын алып, Нарын мамлекеттик

университети улуу инсандын атын алып жатат, бул албетте бизди кубандырбай койбойт.

Колдонулган адабияттар:

1. Өмүрзаков А. Унутулгус инсан. «Кут билим» 28.10.2005.
2. Кадыров Ы.Эмгегин элге жеткирээр кез келди. «Кыргыз туусу» 18.02.1992.
3. Осмонов О. Кыргызстан тарыхы. Б. 2003
4. Депутаттардын Нарын шаардык кеңешинин XXV чакырыштагы VI сессиясынын № 5 токтому. 09.07.2009.